

G.G. CONSTANDACHE

Un profil feminin în filosofia românească interbelică

„Era o ființă pentru care
viața fără cultură
nu e viață, iar
cultura fără viață nu e cultură”
Alexandru Paleologu

În România interbelică, se știe, a activat o pleiadă generoasă, de personalități feminine, înzestrate nu doar cu inteligență, ci și cu putere creatoare. Pot fi amintite îndeosebi: Hortensia Papadat - Bengescu în literatură; Milita Petrascu și Olga Greceanu în plastică; Lucia Sturza - Bulandra în practica și în cultura de teatru; Raluca Ripan în știință; Florica Muzicescu, Constanța Erbiceanu și Cella Delavrancea în muzică, muzicologie și pedagogie muzicală; Elena Văcărescu și Martha Bibescu, scriitoare bilingve, ambasadoare ale culturii românești dincolo de hotarele patriei și altele. Printre aceste personalități înzestrate și generoase, într-un climat propice de vocație și de spiritualitate feminină s-a remarcat Alice Voinescu. „Pedagogia gândită și practică de aceasta se întemeia pe o principialitate sigură și severă. Știa, totodată, că în structura acestei principialități să infuzeze valori sensibile, glasuri ale inimii”, își amintește Ion Zamfirescu (1986).

Împotriva oricăror tendințe de scepticism sau blazare, profesoara Alice Voinescu argumenta în favoarea creșterii interesului pentru valorile și rosturile culturii umaniste, la studenți și la publicul larg. Iată cum redă Ion Zamfirescu atitudinea sa, atât de actuală: „Noi, aici, în societatea noastră românească, trebuie să înțelegem că spiritul european ne este încă necesar; că sub semnul lui avem încă de prospectat în virtualitățile noastre creatoare ca popor; că până în prezent lumea nu a produs o forma de gândire mai aproape de adevărurile condiției umane și de respectul pe care îl datorăm acestor adevăruri” (1986).

Pentru Alexandru Paleologu, care o cunoștea din familie, „Autoritatea ei era irezistibilă, dar ea nu avea nimic autoritar nici profesoral în firea ei”. Auditorul entuziast și admiratorului fără rezerve al acestei vocații umaniste aduce lămuriri firești. Ca om: Alice Voinescu știa să se dăruiască... Tuturor, înțelegea să le răspundă: nu cu sfaturi, nu cu sentințe, nu cu consolări de circumstanță, ci cu apropiere umană”. Toți cei care au cunoscut-o pe Alice Voinescu în activitate sunt la unison de acord să recunoască o figură universitară de excepție. Ion Zamfirescu își amintește: „cristaliza gândire, simțire, frumusețe și căldură filosofică” (1987). El a precizat, în continuare, că prin atitudinea ei răsturna două prejudecăți. „Una: aceea că mintea feminină ar fi nepotrivită cu disciplina filosofică de tip abstract - sistematic: cealaltă: ideea că în rosturile ei adânci gândirea filosofică ar fi făcută să se adreseze cu deosebire argumentelor reci și severe ale rațiunii, nu în aceeași măsură și fiorurilor sensibile ale inimii (*Oameni pe care i-am cunoscut*, Ed. Eminescu, p. 65).

Este un deceniu, o altă personalitate, a confirmat aceste aprecieri. Alexandru Paleologu (1997) o caracterizează astfel: era o mare profesoară de istoria literaturii dramatice la Conservator, care „atrăgea la prelegerile ei - ca și un Nae Ionescu, un Ion Petrovici sau un Parvan - o audiență enormă, compusă din tot ce era inteligență și simțire în societate, de toate vârstele și categoriile, nu numai studenți „...În plus, „mare intelectuală, mare conferențiară,... prietenă cu câțiva din marii scriitori și cărturari europeni, Andre Gide, Roger Martin du Gard, Andre Malraux, Paul Desjardins, Eugenio d'Ors, pe care îi întâlnea, în fiecare an, la decadele de la Pontigny și cu care întreținea permanent corespondență... a apucat să facă și închisoare, să

cunoască promiscuitatea, brutalitatea, răul concret și odios, și a primit această încercare cu aceeași inteligență supunere pe care i-o dicta credința ei” (*Alice Voinescu și lumea ei*, cuvânt înainte la „Jurnal „ de A. Voinescu, Ed. Albatros, p. V și IX). Este vorba de faptul că în toate comunicările ei filosofice implica o idee: „cunoașterii, neapărat, trebuie să i se dea și o încununare etică, în măsura de a o ridica la rang de știință și artă a datoriei” (Ion Zamfirescu).

A fost o pildă vie pentru toți cei care au cunoscut-o. Era de admirat și inspira emulație la tineri și adulți, fetelor și băieților deopotrivă. Iată o formulare convingătoare: „tot ceea ce spunea era viu, plătit cu viața ei”. Maria Ana Murnu se explica astfel: „Mi-a fost dat să o cunosc tot mai bine, să-i pătrund intimitatea și să mă înclin de fiecare dată în fața neîncetatei, uneori istovitoare ei lucidități,

cu care își supunea orice gând, simțire sau faptă unor criterii absolute, chiar cu riscul de a-și asuma o înfrângere și niciodată deplin mulțumită de ea însăși” (p. X, 1997).

Profesor universitar de mare clasă, conferențiar cu mare succes la public, educator pasionat - Alice Voinescu a pus o amprentă pozitivă în cel mai nobil sens al cuvântului pe mai multe generații, care au luat parte la prelegerile universitare sau la conferințele publice pe care le-a susținut de-a lungul anilor. Iată ecoul amintirilor unei tinere de 15 ani care nu o poate uita vreodată... „Nu știu ce ne-a vorbit. Dar glasul ei, cu o cadență afectiv stăruitoare, avea limpezimea imperioasă a proclamării evidențelor. Așa va fi pentru mine tot restul vieții ei: plâpândă, dar pasionată, neistovită în trăirea și afirmarea unor valori obiective. Ale noastre, ca oameni ” (Maria Ana Murnu, *Alice Voinescu - călăuză și prietenă*, în „Jurnal” 1997, p. IX). Pe scurt, revine fosta elevă și apoi prietenă de o viață: „Două sunt coordonatele majore pe care se construiește viața Alicei Voinescu: iubirea de oameni și de adevăr” (p.XIII).

Caracterul bun și voința de bine se recunosc în formulări definitorii. Alice Voinescu afirma că „de tot ce ți se întâmplă ești responsabil”: Mai pe larg, bogăția interesului său intelectual și zestrea culturală de mare amploare se recunosc în conceptul de *perfectiune* pe care îl aplică în toate ocaziile semni-

ficative. „O execuție (muzicală) perfectă e aceea la care răspunzi „așa aș fi cântat și eu !” Pesemne că perfectiunea te silește să ieși din tine până la extrema limită a posibilităților tale, adică până la perfectiunea ta” (p. 335, „Jurnal”). Alice Voinescu a îmbinat prelegerile vorbite cu texte scrise unde se regăsesc acuitatea și stilul elegant. De la „Aspecte din teatrul contemporan „1941 și până la „Întâlnire cu eroi din literatura și teatru” (postum, 1983) a dus firul unor idei majore anunțate esențial în contribuțiile la „Istoria filosofiei moderne „(Omăgiu profesorului Ion Petrovici) vol. I, 1937. Vom spicui din aceste texte ce prefigurează jaloane ale activităților ulterioare în învățământ, cultură și viață. Mai întâi, despre Școala de la Marburg (subiect al tezei de doctorat la Sorbona - în Litere și Filosofie - Paris). Fragmente din vol. III, 1938 „Istoria filosofiei moderne” (p. 142-166).

„- Școala de la Marburg, deși descinde în linie directă de la Kant, are o fisionomie a ei proprie și se construiește într-un sistem nou de gândire, sub influența noilor teorii științifice... Interpretând pe Kant, Școala de la Marburg îl scoate din mediul său tradițional legând raționalismul lui de cel al lui Leibniz, Descartes și Platon și scoțând empirismul lui din linia Bacon-Locke-Bekeley-Hume pentru a-l apropia de fondatorii științei moderne, Kepler și Galileu... Școala de la Marburg deduce empirismul kantian din știință și filosofia Renașterii, care în esență nu este decât renașterea platonismului „Hypotesis” a gânditorilor din Renaștere, devine metoda transcendentă la Kant.

De când gândirea științifică s-a ivit în lumea culturii, ea s-a prezentat sub chipul problemei originii... Se constată că problema Originii, care nu trebuie confundată cu cea a începutului, a fost întotdeauna în centrul filosofiei. Chiar spiritul științific caută originea ființei dincolo de ființă. Originea existenței într-un principiu eterogen... Originea înseamnă unitatea tuturor formelor apriorice în chiar actul lor creator... Idealismul de la Marburg caută metoda prin care gândirea pură creează diversitatea din propriul ei izvor, fără să recurgă la ajutorul sensibilității și o găsește prin categoria timpului... Viitorul și trecutul, iată diversitatea primordială... Cercetarea adevărului trece de la cunoașterea lumii la cunoașterea datoriei. Adevărul nu se poate realiza decât prin completarea existenței cu datoria, a ceea ce este prin ceea ce trebuie să fie”. Apoi, vom spicui din paginile despre *Scepticismul francez* (p. 96-104). Scepticismul nihilist al Antichității se preschimbă la Montaigne în atitudine cercetătoare, care este expresia caracteristică a unei culturi tinere și întreprinzătoare.

Scepticismul lui Montaigne este prima fază a dinamismului modern. Oboseala se preschimbă în curiozitate. Dărâmasse știința falsă, neîntemeiată, prezumțioasă, zestre veche de erori neștiute, de definițiuni primite fără nici un control, dar face loc științei modeste, conștiente de relativitatea adevărului ei.

Slabă în rezultate izolate, ea este puternică prin succesiunea neîntreruptă a efortului omenesc... Descoperindu-se pe el, Montaigne face descoperirea omenescului. „Fiecare om poartă în el întreaga condiție umană”. (*Eseuri*) Omenescul este conceput ca un echilibru, ca un raport între două variabile, ca trecere veșnic vie, veșnica acțiune, din nou începută de la trup la conștiință, de la real la ideal. Omenescul este o strădanie... Omenescul este întrecere a conștiinței, într-o conștiință mai lucidă. Morala nu se poate întemeia decât pe cunoașterea acestei țâșniri continue a lucidității conștiinței”.

Spicui acum din interpretarea pe care a dat-o Alice Voinescu concepției lui Nicolas Malbranche (vol. I, p. 256-264). „Între Descartes și Sf. Augustin, cugetarea sa își caută drumul - căci Melebranche nu e un eclectic - ci inspirat de acești mari predecesori, se face de sine stătător...”

Melebranche e însuflețit de credința nestrămutată că omul este una cu Dumnezeu. Doar trupul îl face să-și uite de această legătură și-l îndepărtează de izvorul său divin...”